

פרשת בשלח
יהודה ראק

(יח) וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' בְּהַכְבְּדִי בְּפָרְעָה בְּרִכְבּוֹ
וּבְפָרְשָׁיו:

מפסוקים אלו משמע שמשה צעק אל ה' מפני הסכנה שנקלעו אליה, וה' ענה לו שיבקע את הים, והוא (ה') יחזק את לב פרעה ויפרע מהמצרים. אותם לשונות מפתחת הפרק חוזרים כאן, אך משמע כאן שזהו חידוש שטרם נודע למשה.

אם כן, בפנינו סתירה: מחד, תחילת הפרק (פסוקים א' - ד') מציירת תכנון מראש של קריעת הים, תכנון אותו הודיע ה' למשה; מאידך, פסוקים ט"ו - י"ח מציירים ציור של משה שמתוך צרה צועק אל ה' ונענה בתכנית חדשה של ה', אשר מבחינת תכניה זהה לתכנית המתוארת בפתיחת הפרשה.

ישנן סתירות וכפילויות נוספות בפרשה, ונביא בשלב זה כמה מהן:

א. בפסוק ד', אחרי הציווי על התכנית, כתוב "ויעשו כן", כלומר - מילאו אחר הציווי וחננו על הים במקום המדויק שנאמר להם. אם כן, בני ישראל כבר יצאו ממצרים, ובשלב זה של הסיפור הם כבר הספיקו לחנות בקצה המדבר (ראו גם לעיל, פרק י"ג פסוק כ'). אולם, בפסוק ח' כתוב "וירדוף אחרי בני ישראל, ובני ישראל יוצאים ביד רמה", ומשמע שהציאה התרחשה רק אז, מאוחר יותר מפסוק ד'.

ב. בפסוק ה' כתוב "ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם, ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו. ויאסור את רכבו...", כלומר כדי שפרעה ירדוף אחרי בני ישראל לא היה צורך בחיזוק לבו, אלא הוא מעצמו החליט לרדוף. לעומת זאת מייד לאחר מכן כתוב "ויחזק ה' את לב פרעה מלך מצרים וירדוף אחרי בני ישראל...". (ח'), ואם כן - חיזוק הלב היה נצרך.

ג. הרדיפה עצמה מתוארת פעמיים בפסוקים ח' - ט': "וירדוף אחרי בני ישראל... וירדפו מצרים אחריהם".

ד. בפסוק ט' כתוב "וישיגו אותם חונים על הים" כלומר הגיעו אליהם. אולם, לאחר מכן כתוב "ופרעה הקריב" (י') כלומר עוד לא הגיע, אלא רק התקרב.

ה. בפסוק י"ג משה אומר אל העם "התייצבו וראו את ישועת ה'". אם כן, בני ישראל אמורים להתייצב, כלומר - לעמוד במקומם. לעומת זאת, מייד לאחר מכן ה' אומר למשה "דברי אל בני ישראל ויסערו" (י"ד).

ו. לאחר שבפסוק כ"ג מסופר כיצד מצרים נכנסו אל תוך הים אחרי בני ישראל, נאמר בפסוק כ"ז "...וישב הים לפנות בקר לאיתנו, ומצרים נסים לקראתנו"; אם הם בתוך הים, כיצד הם נסים לקראת הים?

ישנם עוד סתירות וכפילויות, ונדון בהן תוך כדי דיון מסודר בפרק.

שתי הבחינות בסיפור קריעת הים

א. הסתירות בסיפור קריעת הים

בסיפור קריעת הים ניכרות שתי מגמות שונות, המתבטאות במה שהם בעצם שני סיפורים שונים. עיון בסתירות ובכפילויות שונות בתוך הסיפור יביא אותנו להבחנה בשני החוטים המשתזרים בו.

נגביל את עיוננו לעיקר הסיפור, כלומר, לפרק י"ד (למעט שני פסוקי הסיכום בסוף הפרק). אמנם גם בפסוקי הפתיחה של הפרשה יש יסודות של שני הסיפורים, ובשירת הים יש השלכות שלהם, אבל באלה לא נעיין, אלא רק בפרק י"ד עצמו.

נעיין תחילה בפסוקים הראשונים בפרק (א-ד):

(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

(ב) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּשְׁבוּ וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי פִי הַחִירָת בֵּין מִגְדַל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בַעַל צַפֹּן נִכְחוּ תַחֲנוּ עַל הַיָּם:

(ג) וְאָמַר פְּרָעָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִבְכִים הֵם בְּאֶרֶץ סֹגֵר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר:

(ד) וַחֲזַקְתִּי אֶת לֵב פְּרָעָה וַרְדֵף אַחֲרֵיהֶם וְאֶכְבְּדָה בְּפָרְעָה וּבְכָל חֵילוֹ וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' וַיַּעֲשׂוּ כֵן:

ה' פורש בפני משה את תכניתו: בני ישראל יחנו על הים, במקום שיראה לפרעה שהם התברברו בדרך ונתקעו ללא מוצא (בעל צפון?). אני, ה', אחזק את נטייתו של פרעה לנצל את מצוקת ישראל, וכך פרעה ירדוף אחרי בני ישראל. מטרת כל התכסיס הזה הוא שה' יפרע מפרעה ומצבאו, וכך מצרים ילמדו לירא את ה'.

קריעת הים מצטיירת כאן כהצגה מבווימת בעלת תוצאה ידועה מראש: בעצם, בני ישראל מעולם לא היו בסכנה, וקריעת הים איננה תגובה למצוקה בלתי צפויה. ה' תכנן את הכל מראש, וגילה את תכניתו למשה.

נדלג קדימה לשלב שבו ישראל כבר עומדים על הים וה' מורה למשה על בקיעת הים (פסוקים ט"ו - י"ח):

(טו) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מֶה תַּעֲשֶׂה אֵלַי דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ:

(טז) וְאַתָּה הָרִם אֶת מִטְּךָ וּנְטָה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבִקַּעְהוּ וַיָּבֵאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבֵּשׁה:

(יז) וְאֲנִי הֲנִי מְחַזֵּק אֶת לֵב מִצְרַיִם וַיָּבֵאוּ אַחֲרֵיהֶם וְאֶכְבְּדָה בְּפָרְעָה וּבְכָל חֵילוֹ בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרְשָׁיו:

ב. ישוב הסתירות על ידי חלוקת הסיפור לשתי בחינות

שתי הבחינות בסיפור

מסתבר שהפתרון לסתירות הוא על פי שיטת הבחינות¹. המפתח להבנת הבחינות בפרק שלנו הוא הסתירה הראשונה שעמדנו עליה לעיל: מחד, כל האירוע של קריעת ים סוף מתואר כמהלך מתוכנן, אשר מטרתו היא ללמד את מצרים לקח: "וידעו מצרים כי אני ה'" (פסוק ד'); זוהי הבחינה הפותחת בפסוקים א' - ד'. לעומת זאת, פסוקים ט"ו - י"ח שייכים לבחינה אחרת; בבחינה זו, השנייה, בני ישראל היו בדרכם ביציאה ממצרים, בתגובה לכך פרעה החליט לרדוף אחריהם ובני ישראל נקלעו לצרה. רק בשלב זה החליט ה' להציל את בני ישראל על ידי קריעת הים, באמצעות חיזוק לב פרעה כדי שהוא יכנס אל תוך הים. עיקר תפקידה של קריעת ים סוף בבחינה זו איננה לימוד מצרים "כי אני ה'", אלא הצלת בני ישראל. כלומר - הסיפור איננו חלק מן המאבק המתמשך בין ה' לבין מצרים, אלא חלק ממערכת היחסים שבין ה' לישראל. אמנם גם בבחינה השנייה ה' מוסיף "וידעו מצרים כי אני ה'" (י"ח), אך בבחינה זו ידעת מצרים "כי אני ה'" היא מטרה משנית, העולה רק בעקבות העובדה שהמצרים רדפו אחרי בני ישראל עד ים סוף. כך משמע גם בלשון הפסוק "וידעו מצרים כי אני ה' בהכבדי בפרעה" (י"ח): ידעה זו איננה מטרת ההכבדות בפרעה, אך הידיעה תהיה תוצאה ברוכה שלה. בפסוק ד', לעומת זאת, השייך לבחינה הראשונה, המילים "וידעו מצרים כי אני ה'" הן המילים האחרונות של התכנית - מטרתה הסופית.

חלוקת פסוקים א' - י"ח לשתי הבחינות

כעת, עלינו לחלק באופן שיטתי את פסוקי הפרק בין הבחינות השונות, בהתאם לכפילויות והסתירות השונות לאורך הפרק. תוך כדי החלוקה נציין את ההבדלים בין הבחינות ואת משמעותם. לשם החלוקה, נביא תחילה את לשון החלק הראשון של הפרק פסוקים (א' - י"ח):

(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

(ב) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבוּ וַיִּחַנוּ לִפְנֵי פִי הַחִירָת בֵּין מִגְדַּל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בַעַל צַפֹּן נִכְחוּ תַחְנוּ עַל הַיָּם:

(ג) וְאָמַר פְּרַעֲה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִבְכִים הֵם בְּאֶרֶץ סֹגֵר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר:

(ד) וַחֲזַקְתִּי אֶת לֵב פְּרַעֲה וַרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם וְאֶכְפְּדָה בְּפְרַעֲה וּבְכָל חִילוֹ וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' וַיַּעֲשׂוּ כֵן:

(ה) וַיַּגֵּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם וַיִּהְפֹּךְ לִלְבָב פְּרַעֲה וַעֲבָדוּ אֶל הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַה זֹאת עֲשִׂינוּ כִּי שִׁלַּחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעֲבָדֵנוּ:

(ו) וַיֹּאסֵר אֶת רַכְבּוֹ וְאֶת עֲמוֹ לִקַּח עִמּוֹ:

(ז) וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בָּחֹר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם וְשִׁלְשָׁם עַל כָּלֹ:

(ח) וַיַּחֲזֵק ה' אֶת לֵב פְּרַעֲה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִצְאִים בְּיַד רָמָה:

(ט) וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁיִגּוּ אוֹתָם חֲנִים עַל הַיָּם כָּל סוֹס רֶכֶב פְּרַעֲה וּפִרְשָׁיו וַחִילוֹ עַל פִּי הַחִירָת לִפְנֵי בַעַל צַפֹּן:

(י) וּפְרַעֲה הִקְרִיב וַיִּשְׁאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וַהֲגִה מִצְרַיִם נֹסַע אַחֲרֵיהֶם וַיִּירָאוּ מֵאֵד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה':

(יא) וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה הַמַּבְלִי אֵין קִבְרִים בְּמִצְרַיִם לִקְחָתָנוּ לְמוֹת בְּמִדְבָּר מַה זֹאת עֲשִׂיתָ לָנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם:

(יב) הֲלֹא זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר חָדַל מִמֶּנּוּ וְנַעֲבֹדָה אֶת מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֲבַד אֶת מִצְרַיִם מִמָּתָנוּ בְּמִדְבָּר:

(יג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם אֵל תִּירָאוּ הַתִּיַצְבוּ וַרְאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה' אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רָאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסְפוּ לְרַאתָם עוֹד עַד עוֹלָם:

(יד) ה' יִלְחַם לָכֶם וְאַתֶּם תִּתְרַשְׁוּ:

(טו) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מַה תַּצְעַק אֵלַי דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ:

(טז) וְאַתָּה הָרַם אֶת מִטְףְּ וּנְטָה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבִקְעָהוּ וַיִּבְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבֵּשָׁה:

(יז) וְאֲנִי הֲנִי מְחַזֵּק אֶת לֵב מִצְרַיִם וַיִּבְאוּ אַחֲרֵיהֶם וְאֶכְפְּדָה בְּפְרַעֲה וּבְכָל חִילוֹ בְּרַכְבּוֹ וּבְפִרְשָׁיו:

(יח) וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' בְּהַכְפִּדִי בְּפְרַעֲה בְּרַכְבּוֹ וּבְפִרְשָׁיו:

¹ שיטה זו פותחה על ידי מ"ר הרב מרדכי ברויאר. את דברי הרב ברויאר על אודות שיטתו ואת פרשנותו באמצעות שיטתו ניתן למצוא בספריו "פרקי מועדות" ו"פרקי בראשית" וכן בספר "שיטת הבחינות" של הרב מרדכי ברויאר. לפי שיטת הבחינות, הקב"ה כתב את התורה במבנה ריבודי, עם סיפורים (או קטעים הלכתיים) מקבילים, 'בחינות' שונות, שכל אחד מהם יכול לעמוד ולהקרא בפני עצמו, באופן שתתכנה סתירות ביניהם. לעיתים רבות הסיפורים משולבים זה בזה ליצירת סיפור מצורף. הסיפור המצורף מטשטש את נקודות המעבר מסיפור לסיפור, אבל גם משמר את הקשיים שבמעברים ביניהם. כל סיפור מביע תוכן עצמאי, שהוא חשוב כשלעצמו, ויש יחס ביניהם המצדיק את שילובם לסיפור אחד. באמצעות הקשיים הנובעים מצירוף הבחינות, כגון כפילויות וסתירות, ניתן לחשוף את שתי הבחינות העצמאיות ולאחר מכן לעמוד על משמעויותיהן.

יש לציין שהרב ברויאר עצמו הציע חלוקה של פרק י"ד לבחינות, והחלוקה שלנו כאן שונה משלו.

כפי שציינו לעיל, חלקו הראשון של פסוק י' (י'): "ופרעה הקריב, וישאו בני ישראל את עיניהם, והנה מצרים נוסע אחריהם" עומד בסתירה לפסוק ט' (השייך ל-I), שהרי פסוק ט' מתאר שהמצרים כבר השיגו את בני ישראל, כלומר, הגיעו עד אליהם, בעוד שפסוק י' מתאר שפרעה רק מתקרב, אך עדיין איננו מגיע אל ישראל. לכן, פסוק י' שייך ל-II. ראייה נוספת לשייך פסוק י' ל-II היא הביטוי "נוסע אחריהם" - משמע שגם ישראל נוסעים, ולא חונים, בניגוד למסופר ב-I שישראל כבר חונים על הים.

כדי לשייך את פסוק י'2, נסתכל לקמן בפסוק ט"ו, אותו שייכנו כבר ל-II. בפסוק ט"ו כתוב: "ויאמר ה' אל משה: מה תצעק אלי?", ומכאן, שמשה צעק אל ה'. אולם, לא נזכר בשום מקום לגבי משה באופן ספציפי שהוא צעק. על כרחנו אנו אומרים שצעקת משה כלולה בצעקת בני ישראל בפסוק י'2: "ויצעקו בני ישראל אל ה'". כתגובה לצעקה זו של בני ישראל, ומשה בתוכם, אמר ה' למשה: "מה תצעק אלי?". נמצא, שפסוק י'2 הוא הכרחי להבנת פסוק ט"ו. מכיוון שפסוק ט"ו שייך ל-II, ובחינה II מוכרחת לכלול את פסוק י'2, פסוק י'2 שייך גם הוא ל-II, ופסוק י' כולו הוא יחידה אחת השייכת לבחינה II.

פסוקים י' ו-י"א מתארים תגובות שונות מאוד של ישראל לסכנה המרחפת מעליהם. בפסוק י', ישראל צועקים אל ה'. זוהי תגובה חיובית ורצויה - תפקידה החיובי של הסכנה הוא בהבאת האדם לתפילה אל ה'. לעומת זאת, בפסוקים י"א - י"ב מתוארת תלונה של בני ישראל, מסוג התלונות שבספר במדבר הביאו לכעס של ה' ולעונשים². חז"ל יישובו את הסתירה בכך שישראל נעשו 'כתות כתות'³, כלומר מדובר בציבורים שונים בתוך עם ישראל. אולם בפסוקים אין רמז לכך. ייתכן שהשילוב הריאלי בין הבחינות השונות אכן היה בתגובות שונות של אנשים שונים, אך מכל מקום, מנקודת מבט של פשוטו של מקרא מדובר בתיאורים שונים, ולכן מסתבר שמדובר בבחינות השונות. פסוק י', כפי שאמרנו, שייך ל-II, ופסוקים י"א-י"ב, אם כן, שייכים ל-I.

התגובות השונות של העם מתאימות למגמות הבחינות. ב-I, העובדה שמדובר בתכנית אלוקית במסגרת מלחמת ה' במצרים מתחדדת בכך שלמרות שישראל התלוננו, ואולי לא היו ראויים להנצל, התכנית ממשיכה כדרכה. התנהגות ישראל לא מעלה ולא מורידה, כיוון שמגמת ה' בתכניתו איננה קשורה אליהם. לעומת זאת, ב-II, מדובר בסיפור על מערכת היחסים שבין ה' לישראל. בסיפור זה התורה מדגישה את מה שנדרש כדי לזכות בישועת ה' - תפילה וזעקה אל ה'.

בדברי משה אל העם בפסוקים י"ג - י"ד ("ויאמר משה אל העם: אל תיראו, התיצבו וראו את ישועת ה'...") ניכר שמשה כבר יודע על התכנית האלוקית ואיננו חושש, וזאת

להלן, הבחינה אשר אליה שייכים פסוקים א' - ד' תיקרא בחינה I; הבחינה האחרת, של פסוקים ט"ו - י"ח, תיקרא בחינה II.

את פסוקים א' - ד' כבר שייכנו (ל-I), ולכן נמשיך עם פסוק ה': "ויוגד למלך מצרים כי ברח העם, ויהפך לבב פרעה ועבדיו...". בפסוק זה פרעה מתואר כמתחרט ומחליט באופן עצמאי על רדיפה, בניגוד לפסוק ח' (בחלקו הראשון) המתאר שה' חיזק את לב פרעה. פסוק ח', אם כן, מתאר את הגשמת התכנית האלוקית מפסוקים א'-ד', ולכן פסוק ח' (לפחות חלקו הראשון) שייך ל-I, בעוד פסוק ה' שייך ל-II.

פסוקים ו' - ז' מהווים המשך ישיר של פסוק ה' (השייך ל-II), וברור שהם אינם יכולים לבוא לפני חיזוק הלב בפסוק ח' (השייך ל-I). לכן, פסוקים ה' - ז' הם יחידה אחת, השייכת ל-II.

נמצא, שב-I ה' אומר ועושה: לאחר הציווי על התכנית האלוקית בני ישראל עושים את חלקם וחונים במקום המבוקש ("ויעשו כן" [ד']), ומייד ה' עושה את חלקו ומחזק את לב פרעה (ח'). לעומת זאת, ב-II, הסיפור לא מתחיל עם יוזמה של ה', אלא עם מהלך של מצרים, המתחרטים על שילוח בני ישראל.

פסוק ח' כולל את שני החלקים הבאים: ח'1: "ויחזק ה' את לב פרעה מלך מצרים"; ח'2: "וירדוף אחרי בני ישראל, ובני ישראל יוצאים ביד רמה". אלו הם שני משפטים נפרדים, אשר יש לדון לגבי כל אחד מהם לאיזו בחינה הוא שייך.

את ח'1 כבר שייכנו ל-I. ח'2 מתאר את יציאת בני ישראל ממצרים עתה, בשלב זה של הסיפור. ב-I, בני ישראל כבר חונים על הים בשלב זה של הסיפור, ולכן ח'2 שייך ל-II.

תחילת פסוק ט' (ט'1: "וירדפו מצרים אחריהם") מהווה כפילות ביחס ל-ח'2 (השייך ל-II) כפי שציינו לעיל, שהרי שניהם מתארים את רדיפת המצרים אחרי בני ישראל, ואין צורך לומר את ט'1 אחרי ח'2; לכן, ט'1 שייך ל-I.

ההבדל בין שני תיאורי הרדיפה ניכר: בחינה II, הבאה לספר על הצלת ה' את בני ישראל מן הסכנה שנקלעו אליה, מדגישה את הסכנה הגדולה בכך שמצרים רודפים אחרי בני ישראל מיד עם יציאתם ממצרים: בני ישראל יוצאים, והמצרים מייד בעקבותיהם. לעומת זאת, בבחינה I התכנית האלוקית מתחדדת בכך שה' מחזק את לב פרעה והוא מתחיל לרדוף אחרי בני ישראל רק אחרי שבני ישראל חונים על הים, במקום המיועד לשם המשך הגשמת התכנית.

פסוק ט'2 ("וישיגו אותם חונים על הים, כל סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו, על פי החירות לפני בעל צפון") מתאר שישראל כבר חונים על הים, במקום המדויק המתואר לעיל בפסוק ב' (השייך ל-I). לכן, גם ט'2 שייך ל-I, ונמצא פסוק ט' כולו שייך ל-I.

2 עיינו במדבר פרקים י"א - י"ד ("ויאמר משה אל העם: אל תיראו, התיצבו וראו את ישועת ה'...") ניכר שמשה כבר יודע על התכנית האלוקית ואיננו חושש, וזאת

2 עיינו במדבר פרקים י"א - י"ד.
3 עיינו ירושלמי תענית, פרק ב' הלכה ה'.

ונאמר למשה לומר לבני ישראל לנסוע ('ויסעו' [ט"ו]). לעומת זאת, עמוד הענן הוא כשמו - עומד. הוא עובר מלעמוד לפניו ועומד מאחריהם. משמע שבני ישראל אינם הולכים, אלא נמצאים במקום אחד. זה מתאים לבחינה I, בה ישראל חונים על הים, עומדים, מחרישים, ומצפים לה' שילחם להם. לכן, י"ט, שייך ל-II, ו-י"ט ל-I.

ניכר שפסוק כ' שייך ל-I, שהרי הוא מדבר על "מחנה", כלומר, ישראל חונים, ומצרים הגיעו עד אליהם, וחנו גם הם; כמו כן, הפסוק מדבר על הענן, הנזכר בפסוק הקודם, ב-I, וגם התיאור "ולא קרב זה אל זה כל הלילה" נראה מתאים יותר למצב שבו שני המחנות עומדים וניחים, במשך הלילה. בפסוק כ' הענן מאיר את הלילה. כנראה שבענן מעורבת גם אש, כפי שמתואר בפרק הקודם: "וה' הולך לפניו יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך, ולילה בעמוד אש להאיר להם..." (פרק י"ג, פסוק כ"א), וגם בהמשך הפרק אצלנו: "...בעמוד אש וענן..." (פסוק כ"ד).

פסוק כ"א מכיל שלושה משפטים:

(כ"א₁) ויט משה את ידו על הים.

(כ"א₂) ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה, וישם את הים לחרבה.

(כ"א₃) ויבקעו המים.

בפסוק כ"א₁ משה מקיים את הציווי על בקיעת הים של בחינה II. גם פסוק כ"א₃ מתאים ללשון הציווי בפסוק ט"ז, השייך ל-II: "...ונטה את ידך על הים ובקעהו". אולם, בציווי הנ"ל משמע שהבקעות המים היא תוצאה מיידיית של נטיית יד משה על הים, בעוד בפסוק כ"א נכנס באמצע תיאור של "רוח קדים עזה כל הלילה" (כ"א₂). גם מצד עצמו התיאור איננו סביר: מסתבר שמטרת נטיית היד היא להדגיש שבקיעת הים היא מעשה ה' ואת שליחותו של משה (כפי שהפרק מסכם: "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" [ל"א]), שהרי על ידי המעשה המצווה על ידי ה', נטיית היד, מייד המים נבקעים. לעומת זאת, אם אחרי נטיית היד יש המתנה של לילה שלם, ורק בסוף הלילה המים נקבעים, הרי שהקשר בין נטיית היד לבין הבקעות המים איננו ניכר. משום כך, נראה שרק פסוקים כ"א₁ ו-כ"א₃ שייכים ל-II (ויש לקרוא את הפסוק כך: "ויט משה את ידו על הים, ויבקעו המים"), אבל פסוק כ"א₂ ('ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה, וישם את הים לחרבה") שייך ל-I.

נקרא את כ"א₂ (השייך, כאמור, ל-I) במנותק מהחלקים האחרים של הפסוק, ותוך התעלמות מכל עניין בקיעת הים, המופיע רק ב-II: "ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה, וישם את הים לחרבה". ישראל והמצרים עומדים, כל אחד במחנהו, כאשר ביניהם עמוד הענן מאיר את החושך, במשך כל הלילה. רוח מזרחית בעלת עצמה מייבשת את הים במשך הלילה, עד שהים הופך לחרבה. נשים לב לכך שאין כל זכר לבקיעה של הים, או לאיזה מסלול צר בתוך הים, אלא הים כולו מתייבש. תיאור זה תורם למגמת הבחינה: המטרה איננה רק להציל את

בניגוד לעולה מבחינה II, בה גם משה צועק עם בני ישראל אל ה'. גם הדרישה "התייצבו וראו את ישועת ה'", כלומר, "עמדו על מקומכם", עומדת בסתירה לנאמר בפסוק ט"ו (השייך ל-II), שעל בני ישראל לנסוע. לכן, פסוקים י"ג - י"ד שייכים ל-I, ומהווים תגובה של משה לתלונת בני ישראל בפסוקים י"א - י"ב.

את פסוקים ט"ו - י"ח כבר שייכנו ל-II.

נשים לב, שעולה מדברים אלה שהציווי על בקיעת הים נאמר למשה רק בבחינה II. בבחינה I, ישראל חונים על הים ומחכים לישועת ה', ואין ציווי למשה על בקיעת הים.

חלוקת פסוקים י"ט - כ"ט לשתי הבחינות

לפני שנמשיך בחלוקה, נביא את פסוקי ההמשך:

(יט) ויסע מלאך האלוקים החלף לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם:

(כ) ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ולא קרב זה אל זה כל הלילה:

(כא) ויט משה את ידו על הים ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה ויבקעו המים:

(כב) ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם:

(כג) וירדפו מצרים ויבאו אחריהם כל סוס פרעה רכבו ופרשיו אל תוך הים:

(כד) ויהי באשמרת הבקר וישקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים:

(כה) ויסר את אפן מרכבתיו וינהגו בכבדת ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים:

(כו) ויאמר ה' אל משה נטה את ידך על הים וישבו המים על מצרים על רכבו ועל פרשיו:

(כז) ויט משה את ידו על הים וישב הים לפנות בקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער ה' את מצרים בתוך הים:

(כח) וישבו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לא נשאר בהם עד אהד:

(כט) ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חמה מימינם ומשמאלם:

לפסוק י"ט שני חלקים: י"ט, מדבר על מלאך, ו-י"ט, מדבר על עמוד הענן. מתואר שהמלאך היה "הולך לפני מחנה ישראל" - משמע שישראל הולכים, והמלאך לפניו; ולאחר שהמלאך זז - הוא הולך מאחריהם. תיאור זה מתאים לבחינה II, בה ישראל נוסעים, מצרים רודפים אחריהם,

ומצרים נסים לקראתו), החוצץ בין שני מרכיבים אלה, שייך ל-I, והוא אכן מתאים ל-I: הזמן הוא "לפנות בוקר", כהמשך לתיאורי הזמנים הקודמים בבחינה זו - "כל הלילה" (כ) ו"אשמורת הבוקר" (כ"ד); הים "שב לאיתנו", אחרי שהים - כלומר, הים כולו - היה "לחרבה"; המצרים "נסים", כפי שאמרו בפסוק כ"ה 'אנוסה מפני ישראל'; והניסה היא "לקראתו", כלומר, לקראת הים, שהרי בבחינה זו הם עדיין לא נכנסו אל הים, ורק עתה מתוך בלבולם הם נסו מפני ישראל החונים על הים, לכיוון הלא נכון (מבחינתם), אל תוך הים. גם סוף פסוק כ"ז (כ"ז: "וינער ה' את מצרים בתוך הים") שייך ל-I, שהרי ב-II המים שבים על מצרים ומכסים אותן רק בפסוק הבא (כ"ח: "וישובו המים..."). נמצא, שפסוק כ"ז²⁻³ ("וישב הים לפנות בקר" עד סוף הפסוק) שייך ל-I.

כאמור, פסוק כ"ח שייך באופן ברור ל-II. פסוק כ"ט חוזר חזרה שירית ומדגיש את הניגוד בין מה שארע למצרים לבין הליכת ישראל בתוך הים, ולכן גם פסוק כ"ט שייך ל-II.

כדי לקרוא באופן רציף את כל אחת מהבחינות, נביא כאן את כל אחת מהבחינות במלואה:

הסיפור על פי בחינה I

(א) וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

(ב) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבוּ וַיִּחַנוּ לִפְנֵי פִי הַחִירָת בֵּין מִגְדַל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בַעַל צַפֹּן נִכְחוּ תַחְנוּ עַל הַיָּם:

(ג) וְאָמַר פְּרָעָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִבְכִים הֵם בְּאַרְצָךְ סָגַר עֲלֵיהֶם הַמַּדְבָּר:

(ד) וַחֲזַקְתִּי אֶת לֵב פְּרָעָה וַרְדֵּף אַחֲרֵיהֶם וְאֶכְבְּדָהּ בַּפְּרָעָה וּבְכָל חִילוֹ וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' וַיַּעֲשׂוּ כֵן:

(ה) וַיִּחַזַק ה' אֶת לֵב פְּרָעָה מִלֶּדֶד מִצְרַיִם:

(ו) וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁיִגּוּ אוֹתָם חֲנִים עַל הַיָּם כָּל סוֹס רָכַב פְּרָעָה וּפְרָשָׁיו וַחִילוֹ עַל פִּי הַחִירָת לִפְנֵי בַעַל צַפֹּן:

(ז) וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה הַמַּבְלִי אֵין קִבְרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בַּמַּדְבָּר מֵהַזֹּאת עֲשִׂיתָ לָנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם:

(ח) הֲלֹא זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר חֲדַל מִמֶּנּוּ וְנַעֲבֹדָה אֶת מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֲבַד אֶת מִצְרַיִם מִמֶּתְנוּ בַּמַּדְבָּר:

(ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם אֵל תִּירָאוּ הַתֵּיבָבוּ וְרָאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה' אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רָאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסְפוּ לְרַאֲתָם עוֹד עַד עוֹלָם:

(י) ה' יִלְחֶם לָכֶם וְאַתֶּם תִּתְרַשְׁוּ:

(י"א) וַיִּסַּע עֲמוּד הָעָנָן מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֵד מֵאַחֲרֵיהֶם:

ישראל, באופן שמספיקה מסילה צרה דרך הים, כדי להביאם אל הצד השני של הים. המטרה היא להמחיש בעיני המצרים את כחו ועוצמתו של ה'. המחשה זו נעשית על ידי הושבת המצרים במחנה מול הים, באופן שהם מסתכלים ומביטים במשך לילה שלם על העצמה והכח של ה', המייבש ים שלם ברוח הקדים מאתו.

פסוק כ"ב ("ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה, והמים להם חומה מימינם ומשמאלם") מניח בקיעה של המים כאשר עדיין יש מים בשני הצדדים. נוסף על כך, בפסוק זה בני ישראל נוסעים ולא חונים. לכן, פסוק כ"ב שייך ל-II.

בפסוק כ"ג המצרים באים "אחריהם... אל תוך הים", כלומר ישראל כבר נכנסו אל הים. לכן, גם פסוק זה שייך ל-II.

פסוק כ"ד ("ויהי באשמורת הבוקר, וישקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן, ויהם את מחנה מצרים") מתרחש באשמורת הבוקר, כלומר, בחלק האחרון של הלילה, לקראת הבוקר. תיאור זה מתאים לתיאור ב-I, לפיו ה' ייבש את הים במשך הלילה. גם עמוד האש והענן, והתיאור שמצרים נמצאים ב"מחנה" מתאימים לבחינה זו. אחרי שהמצרים ראו במשך הלילה את כח ה' ואת ידו החזקה, הגיע הזמן שה' יגשים את תכניתו "ואכבדה בפרעה ובכל חילו..." (לעיל פסוק ד'), ולשם כך "ויהם את מחנה מצרים"; לכן, פסוק כ"ד שייך ל-I.

פסוק כ"ה הוא המשך ישיר של פסוק כ"ד - המשך מלחמת ה' במצרים. פסוק כ"ה, המתאר את ניסת מצרים "מפני ישראל", גם עומד בסתירה לנאמר בהמשך, בפסוק כ"ח (השייך ל-II), שהמים שבו על מצרים "הבאים אחריהם בים". לכן, ברור שפסוק כ"ה שייך ל-I. בבחינה זו, שני המחנות (של מצרים ושל ישראל) נמצאים על שפת הים. ה' נלחם במצרים, ומצרים מבינים שמלחמת ה' בהם קשורה בקרבתם לישראל, ונסים מפני ישראל.

פסוק כ"ו ("ויאמר ה' אל משה: נטה את ירך על הים, וישובו המים על מצרים, על רכבו ועל פרשיו") מניח שהמצרים כבר בתוך הים. דבר זה נאמר קודם לכן רק בפסוק כ"ג, השייך ל-II. לכן גם פסוק כ"ו שייך ל-II.

פסוק כ"ז מכיל שלושה משפטים:

(כ"ז¹) וַיִּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם.

(כ"ז²) וַיִּשָׁב הַיָּם לִפְנוֹת בְּקֶר לְאִיתָנוּ וּמִצְרַיִם נָסִים לְקִרְאָתוֹ.

(כ"ז³) וַיִּנְעַר ה' אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם.

תחילת פסוק כ"ז (כ"ז¹): "ויט משה את ידו על הים" מהווה קיום של הציווי בפסוק כ"ו, השייך ל-II, ולכן גם פסוק כ"ז, שייך ל-II. התוצאה המבוקשת המיידית של נטיית יד זו, כפי שנאמר בפסוק כ"ו, היא "וישובו המים על מצרים...". שיבת מים זו מתקיימת רק בפסוק כ"ח: "וישובו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים, לא נשאר בהם עד אחד". אם כן, פסוק כ"ח שייך אף הוא ל-II. המשך פסוק כ"ז (כ"ז²): "וישב הים לפנות בוקר לאיתנו,

(כח) וישבו המים ויכסו את הרקב ואת הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לא נשאר בהם עד אחד:

(כט) ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חמה מימינם ומשמאלם:

(כ) ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ולא קרב זה אל זה כל הלילה:

(כ"א) ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה:

(כד) ויהי באשמרת הבקר וישקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים:

(כה) ויסר את אפן מרכבתיו וינהגו בכבדת ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים:

(כ"ז-2) וישב הים לפנות בקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער ה' את מצרים בתוך הים:

הסיפור על פי בחינה II

(ה) ויגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו:

(ו) ויאסר את רכבו ואת עמו לקח עמו:

(ז) ויקח שש מאות רכב בחור וכל רכב מצרים ושלשם על פלו:

(ח) וירדף אחרי בני ישראל ובני ישראל יצאים ביד רמה:

(י) ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה':

(טו) ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו:

(טז) ואתה הרים את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה:

(יז) ואני הנני מחזק את לב מצרים ויבאו אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל חילו ברכבו ובפרשיו:

(יח) וידעו מצרים כי אני ה' בהכבדי בפרעה ברכבו ובפרשיו:

(יט) ויסע מלאך האלוקים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם:

(כ"א^{1,3}) ויט משה את ידו על ויבקעו המים:

(כב) ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם:

(כג) וירדפו מצרים ויבאו אחריהם כל סוס פרעה רכבו ופרשיו אל תוך הים:

(כו) ויאמר ה' אל משה נטה את ידך על הים וישבו המים על מצרים על רכבו ועל פרשיו:

(כז) ויט משה את ידו על הים:

*
 * כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון וליהודה ראק, תשס"ט
 * לשאלות והערות ניתן לפנות ליהודה ראק בדוא"ל
 * yrock20@gmail.com
 * נעוץ על ידי צוות בית המדרש הוירטואלי
 *
 * בית המדרש הוירטואלי
 * מיסודו של
 * The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
 * האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
 * האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
 *
 * משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
 * דוא"ל: office@etzion.org.il
 *